

RAZVOJNI POTENCIALI ZAVAROVANIH OBMOČIJ¹

Jernej Tiran*, Jani Kozina, Petra Gostinčar, Erika Pirjevec

Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija.

* e-mail: nejc_tiran@planet.si

Strokovni članek

COBISS 1.04

Izvleček

Namen prispevka je osvetliti prepoznavanje razvojnih potencialov v izbranih zavarovanih območjih: Triglavski narodni park (TNP), Krajinski park Goričko (KPG) in Krajinski park Logarska dolina (KPLD). Zaznavanje razvojnih potencialov se v izbranih parkih razlikuje, kar smo ugotovili s pomočjo anketiranja domačinov in obiskovalcev. Na podlagi njihovih odgovorov in analize stanja so bili določeni razvojni potenciali, ki so v skladu z naslednjimi načeli: izhajajo iz lokalnih virov, so v skladu z veljavno zakonodajo in so trajnostno usmerjeni.

Ključne besede: zavarovano območje, razvojni potenciali, lokalna iniciativa, Krajinski park Goričko, Krajinski park Logarska dolina, Triglavski narodni park

POTENTIALS OF DEVELOPMENT IN PROTECTED AREAS

Abstract

The aim of this article is to expose the ways of recognizing potentials for development in the following selected protected areas: Triglav National Park (TNP), Goričko Landscape Park (KPG) and Logarska dolina Landscape Park (KPLD). Basing our results on a survey, which was carried out among locals and tourists, we found out that the ways in which people see potentials for development differ. On the basis of their answers and our analysis of the actual state we established certain potentials for development, which are in compliance with the following principles: they result from the local sources, are in compliance with the applicable legislation and are sustainable.

Key words: protected area, potentials for development, local initiative, Goričko Landscape Park, Logarska dolina Landscape Park, Triglav National Park

¹ Povzetek študentskega raziskovalnega projekta v okviru 2. študijske usmeritve Varstvo geografskega okolja v študijskem letu 2006/2007.

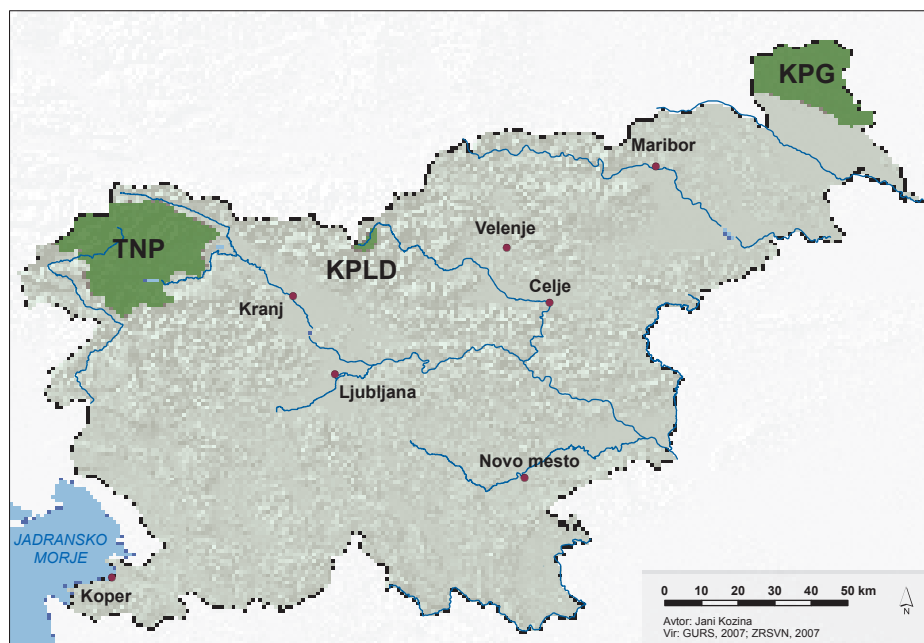
I. UVOD

Slovenija si prizadeva, da bi se trajnostni način gospodarjenja uveljavil v vseh zavarovanih območjih. Za uresničitev teh prizadevanj je potrebno aktivirati vse notranje in zunanje dejavnike. Prvi korak na tej poti je evidentiranje vseh razvojnih potencialov. Potrebno je ugotoviti, katere so prednosti določenega območja, in kaj bi se dalo v njem v okviru nosilnosti okolja izkoriščati, kdo je pripravljen sodelovati pri upravljanju ali razvoju itd.

Namen prispevka je osvetliti razumevanje in prepoznavanje razvojnih potencialov v izbranih zavarovanih območjih s strani njihovih domačinov in obiskovalcev. Območje raziskovanja so tri zavarovana območja (slika 1): Triglavski narodni park (TNP), Krajinski park Logarska dolina (KPLD) in Krajinski park Goričko (KPG).

Slika 1: Tri izbrana zavarovana območja

Picture 1: Three selected protected areas

Pričakovane razlike v zaznavanju razvojnih potencialov izhajajo iz nekaterih temeljnih značilnosti izbranih zavarovanih območij: velikost, leto in oblika formalne razglasitve zavarovanega območja, pokrajinske značilnosti, gostota poselitve itd. Ena najpomembnejših značilnosti je velikost območja. V primerjavi s TNP-jem (838 km²) in KPG-jem (462 km²) je KPLD najmanjši (2,5 km²), območje pa zato veliko bolj homogeno. Ljudje se med seboj lahko veliko več in pogostejše srečujejo ter lažje sodelujejo. Na ta način je upravljanje tega zavarovanega območja v primerjavi z ostalima dvema načeloma bolj enostavno. Izbrana za-

varovana območja se med seboj razlikujejo tudi po letu formalne razglasitve. Najstarejši med njimi je TNP, ki je bil ustanovljen leta 1981 (zasnova zanj sicer sega že v leto 1908). Ostala dva parka sta mlajša (KPLD – 1987, KPG – 2003). Zavest o zavarovanosti območja je med domačini in obiskovalci TNP-ja tako bolj prisotna kot v ostalih dveh parkih. To pa posredno vpliva tudi na vrednotenje okolja in posegov vanj. Prav tako se območja razlikujejo po pokrajinskem tipu, kar pomembno vpliva na njihove značilnosti. TNP in KPLD sta zavarovani območji gorskega sveta, medtem ko KPG leži na območju panonskega gričevja. Prva dva označuje velika reliefna energija, gorska klima, plitva prst in skalovitost. Posledica so slabše možnosti za poselitev in kmetijstvo v primerjavi s KPG-jem, zato je prisotnost človeka na teh dveh območjih manjša kot na Goričkem. To se kaže v manjši gostoti poselitve (TNP - 2 preb./km², KPLD - 1 preb./km²), številu naselij in redkejšem prometnem omrežju, zato je naravno okolje bolj ohranjeno. Na Goričkem je poselitev gostejša (42 preb./km²), prometno omrežje je bolj razvejano, prevladuje pa agrarna raba tal. Pomembna razlika je tudi v varovalnem režimu. V TNP-ju, kot narodnem parku veljajo veliko strožje omejitve in zahteve pri posegih v prostor ter njegovem urejanju. V obeh krajinskih parkih pa je režim bolj omiljen in dovoljuje intenzivnejše človekove posege v okolje.

Kljub omenjenim razlikam pa za vsa tri zavarovana območja velja, da se srečujejo s številnimi razvojnimi problemi. Izpostaviti pa velja KPLD, ki predstavlja primer dobre prakse upravljanja zavarovanega območja, saj zadnjih nekaj let s pomočjo lokalne iniciative uspešno izvaja nadzor in upravljanje na svojem območju. To je v glavnem rezultat uspešnega (so)delovanja domačega prebivalstva – ti so že leta 1992 ustanovili lastno podjetje Logarska dolina d.o.o. in sami začeli upravljati s parkom. Aktivna politika občine in države ima torej z uspehi KPLD-ja v zadnjih letih le malo skupnega.

2. METODE DELA

Raziskovalni pristop je ponazorjen na sliki 2. Na začetku smo se v okviru kabinetnega dela osredotočili na analizo aktualnih razmer. S tem smo pregledali vsa področja, ki bi lahko predstavljala priložnost za razvoj (turizem, kmetijstvo, gospodarstvo ipd.). Osredotočili smo se na vse tri komponente trajnostnega razvoja, tj. gospodarske, socialne in okoljske.

Pred anketiranjem smo določili dve ciljni skupini – domačine in obiskovalce zavarovanih območij. Anketa je poleg podatkov o anketirancu vsebovala za našo raziskavo pomembne naslednje vsebinske sklope: zaznavanje vrednosti oziroma kvalitet zavarovanih območij, ugotavljanje najbolj privlačnih območij, zaznavanje priložnosti za razvoj, zaznavanje problemov, predlogi izboljšav v turizmu in angažiranost domačinov. Na terenu smo anketirali 157 domačinov in 147 obiskovalcev. Ankete smo med zavarovana območja razdelili sorazmerno z njihovo velikostjo. Tako smo v TNP-ju anketirali 68 domačinov in 70 obiskovalcev, v KPLD-ju 8 domačinov in 31 obiskovalcev in v KPG-ju 81 domačinov ter 46 obiskovalcev. Znotraj posameznega zavarovanega območja smo poizkušali doseči čimbolj prostorsko razpršen vzorec. Ta je bil v skladu z razporeditvijo poselitve pri anketiranju domačinov in lokacijo turistično privlačnih območij pri anketiranju obiskovalcev. Ob tem smo poizkušali doseči enakomerno porazdelitev tudi glede na starost, spol in izobrazbo anketiranih. To je

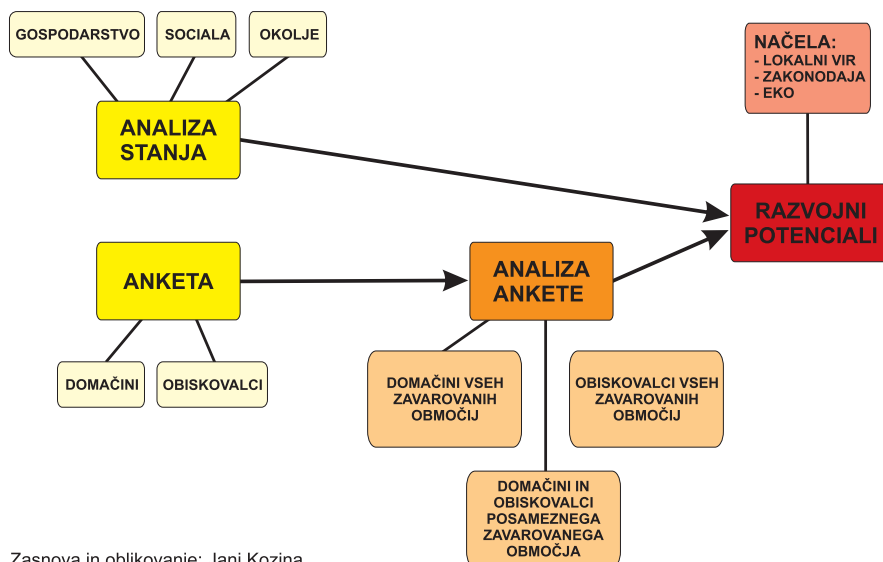
bilo nekoliko težje doseči pri domačinih TNP-ja in KPG-ja, saj tam prevladuje predvsem starejše prebivalstvo z nizko stopnjo izobrazbe. Pri analizi anket smo primerjali odgovore domačinov in obiskovalcev vseh treh zavarovanih območij in odgovore domačinov ter obiskovalcev znotraj posameznega zavarovanega območja. Nekatera ključna vprašanja smo podrobneje analizirali še glede na starost in izobrazbo anketiranih.

Končni cilj je bil določitev razvojnih potencialov, ki smo jih korigirali z analizo aktualnih razmer. Razvojne potenciale smo uskladili z naslednjimi načeli:

- izhajanje iz lokalnih virov (surovine, znanja, prebivalstvo),
- skladnost z aktualno zakonodajo oziroma režimom varovanja,
- trajnostna usmerjenost.

Slika 2: Raziskovalni pristop

Picture 2: Research approach

Zasnova in oblikovanje: Jani Kozina

3. PREPOZNAVANJE RAZVOJNIH POTENCIALOV MED DOMAČINI ZAVAROVANIH OBMOČIJ

3.1 Zaznavanje vrednosti

Domačinom smo našli 10 izbranih lastnosti zavarovanih območij, za katere nas je zanimalo, v kolikšni meri v njih prepoznavajo vrednost oziroma kvaliteto. V vseh treh zavarovanih območjih najvišje vrednotijo značilnosti, ki se nanašajo na naravne danosti

(mir in čisto okolje, lepa narava, bogato rastlinstvo in živalstvo, kvalitetna pitna voda). Pri vrednotenju nekaterih pa prihaja med zavarovanimi območji do opaznih razlik. Domačini KPG-ja pripisujejo višjo vrednost kulturni dediščini, običajem in tradicionalnim znanjem. Na Goričkem je namreč prisotnost človeka, njegovih aktivnosti in dejavnosti ter kulturne krajine v primerjavi z ostalima parkoma bolj izrazita. Možnost rabe vodne energije in velike zaloge lesa pa kot bolj vredno ocenjujejo domačini KPLD-ja. V parku obratuje mala HE Palenk, ki domačinom zagotavlja električno energijo, gozdarstvo pa je takoj za turizmom najbolj razvita gospodarska panoga.

3.2 Zaznavanje problemov

Po mnenju domačinov vseh treh zavarovanih območij predstavljajo največji problem prenizki dohodki iz kmetijstva. Domačini TNP-ja in KPG-ja kot velik problem zaznavajo tudi staranje prebivalstva; indeks staranja v TNP-ju znaša 119, v KPG-ju pa celo 131, kar je visoko nad slovenskim povprečjem (103), (medmrežje 1). Oboji so zelo zaskrbljeni tudi nad pojavom zaraščanja kmetijskih zemljišč, ki hkrati z zmanjšanjem biotske raznovrstnosti povzroča tudi izgubo turistične privlačnosti. V KPLD-ju so s stanjem nekoliko bolj zadovoljni, saj kot izrazito problematični, poleg nizkih dohodkov iz kmetijstva, ocenjujejo samo še zdravstveno oskrbo in cestno infrastrukturo, ki sta posledici odročnosti in slabe cestne povezave po Zgornji Savinjski dolini.

3.3 Dejavnosti kot priložnosti za razvoj

Domačinom vseh treh zavarovanih območij smo našteali več dejavnosti, v katerih so iskali razvojni potencial. Izkazalo se je, da domačini vidijo največje možnosti v izletniškem turizmu in turizmu na kmetiji. V TNP-ju večji potencial vidijo še v proizvodnji in prodaji lokalnih izdelkov ter v kulturnem turizmu, v KPLD-ju v ekološkem kmetijstvu in v rabi obnovljivih virov energije, v KPG-ju pa v ekološkem kmetijstvu ter v kulturnem in stacionarnem² turizmu (graf 1). Med parki torej pri vrednotenju razvojnih potencialov prihaja do razlik, hkrati pa smo ugotovili tudi razlike glede na starost in izobrazbo anketiranih.

Domačini KPLD-ja in KPG-ja so mnenja, da je preusmeritev iz konvencionalnega v ekološko kmetijstvo ena izmed prednosti in razvojnih priložnosti krajinskega parka. Tovrsten potencial je neizkoriščen zlasti v KPG-ju, kjer ekološkimi standardom trenutno ustreza le ena kmetija (medmrežje 3). V KPG-ju so tovrstni obliki kmetovanja najbolj naklonjeni mlajši in domačini z visoko izobrazbo. V TNP-ju so naravni pogoji za kmetovanje težji, zato domačini v (ekološkem) kmetijstvu ne vidijo tolikšnega razvojnega potenciala.

Mlajši prebivalci TNP-ja so pogosteje omenjali proizvodnjo in prodajo lokalnih izdelkov, razvoj tradicionalnih domačih obrti in razvoj kulturnega ter stacionarnega turizma. Ta podatek je vsekakor spodbuden, saj se mladi očitno zelo dobro zavedajo pomena teh panog za ohranitev identitete in razvoja parka. V prihodnosti bo potrebno pri razvijanju teh

² Turizem v obnovljenih nastanitvenih enotah kulturne dediščine (kmečke hiše, pastirski stanovi, kašče, gradovi).

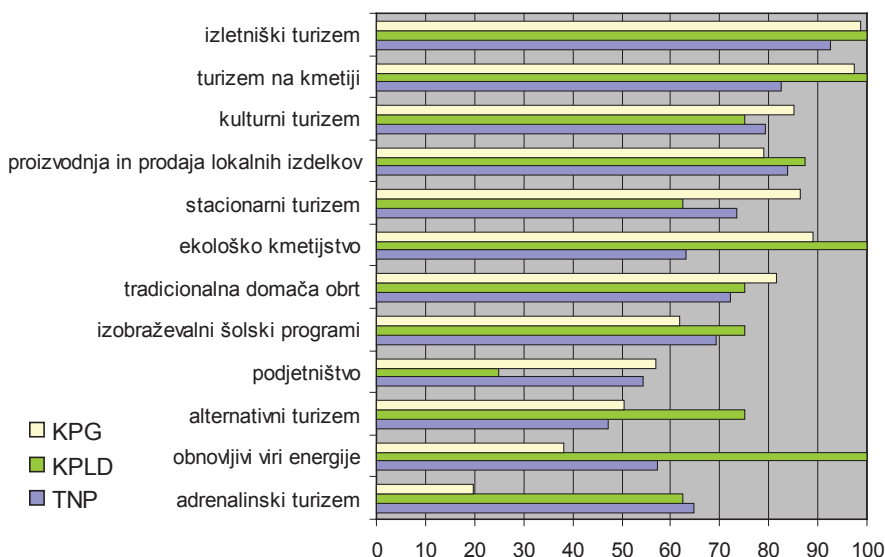
dejavnosti nujno pritegniti njihovo pozornost. Na ta način se bodo lažje odločali za življenje in delo v parku, kjer mladih primanjkuje.

Največjo priložnost v razvoju alternativnega turizma zaznavajo domačini KPLD-ja, kljub temu, da ima najboljše pogoje za to KPG z obstojem številnih zdravilnih energetskih točk. V KPG-ju so razvijanju te dejavnosti nekoliko bolj naklonjeni le domačini z visoko izobrazbo. V rabi obnovljivih virov energije največjo priložnost vidijo prebivalci KPLD-ja, kljub temu, da je ta potencial že aktiviran in zelo dobro izkoriščen.

Zaradi večjih naravno- in družbeno-geografskih razlik med vzhodnim (porečje Save) in zahodnim delom TNP-ja (porečje Soče), prihaja znotraj tega parka do nekaterih pomembnih razlik v zaznavanju razvojnih potencialov. Domačini v zahodnem delu TNP-ja vidijo večjo razvojno priložnost v dejavnostih, kot so adrenalinski turizem, proizvodnja in prodaja lokalnih izdelkov, tradicionalne domače obrti ter stacionarni turizem. Rezultate gre pripisati možnosti izvajanja adrenalinskih športov na reki Soči, boljši ohranjenosti nekaterih tradicionalnih znanj, večji proizvodnji mleka in sira (sir Tolminc, Bovški sir) ter številnim propadajočim kmečkim hišam, v katerih bi se po obnovi dalo urediti nastanitvene kapacitete. V vzhodnem, gospodarsko bolj razvitem delu TNP-ja, pa domačini večji razvojni potencial vidijo predvsem v podjetništvu in rabi obnovljivih virov energije.

Graf 1: Zaznavanje dejavnosti, ki lahko pomenijo priložnost za razvoj s strani domačinov

Graph 1: Local people's perception of activities which could be an opportunity for development

Domačinom smo postavili tudi vprašanje odprtega tipa, v katerem so morali priložnosti za razvoj območja navesti sami. V negativnem smislu izstopajo odgovori domačinov TNP-ja in KPG-ja, saj jim je to vprašanje povzročalo veliko težav. V TNP-ju je kar 83 % domačinov kot priložnost za razvoj navedlo turizem kot dejavnost v najširšem pomenu besede. Prebivalci KPG-ja so navedli nekoliko večje število različnih odgovorov, poleg turizma (35 %), vidijo razvojni potencial še v (ekološkem) kmetijstvu (20 %). Lokalno prebivalstvo se bo težko bolj aktivno vključilo v razvoj območja, če mu bo primanjkovalo inovativnosti in idej. Tega se očitno zavedajo tudi sami, saj so v vseh treh zavarovanih območjih kot največji problem za turistični razvoj navedli prav slabo pripravljenost in usposobljenost domačinov.

3.4 Angažiranost domačinov

Vključenost domačinov v razvoj zavarovanega območja je na zadovoljivi ravni le v KPLD-ju (50 %). V KPG-ju je v razvoj na kakršenkoli način vključenih samo 19 % prebivalcev. Vzroke za to gre iskati v kratkem obstoju krajinskega parka in tradicionalnem iskanju dela izven območja Goriškega (za to pokrajino je zelo značilen pojav zdomstva in dnevnih delovnih migracij v sosednjo Avstrijo), delno pa tudi v staranju prebivalstva in slabi izobrazbeni strukturi. Podobni razlogi za nizko stopnjo vključenosti domačinov v razvoj so tudi v TNP-ju (28 %), kjer pomembno vlogo igra še aktualna zakonodaja, ki zelo omejuje razvojne dejavnosti domačinov. Obenem parku primanjkuje dobrih razvojnih projektov, pri katerih bi lahko sodelovali domačini.

Domačini KPG-ja in TNP-ja so pokazali malo interesa tudi za morebitno sodelovanje pri razvoju območja v prihodnosti. Željo po včlanitvi v lokalno društvo, ki bi aktivno sodelovalo pri razvoju območja, je tako izrazilo le 32 % prebivalcev TNP-ja in 27 % KPG-ja. V KPLD-ju je tovrsten interes izkazalo 60 % domačinov. Za dejavnosti, kot sta ponudba storitev (gostinske storitve, prikaz tradicionalnih znanj, vodenje turističnih skupin in trženje lokalnih izdelkov) in aktivno sodelovanje pri upravljanju, je značilen še nižji odstotek angažiranosti. Možnost (zlasti v finančnem smislu) in primerno usposobljenost za opravljanje teh dejavnosti imajo običajno le redki posamezniki, zato je nizka stopnja tovrstne angažiranosti dokaj pričakovana. Zaskrbljujoča je le v KPG-ju, kjer večinoma ne presega 10 %.

Še največ domačinov (v KPG-ju celo 72 %) bi k razvoju območja pripomoglo z uredjenostjo svoje hiše, gospodarskih poslopij in okolice. Nekaj je tudi takšnih, ki se v razvoj območja ne želijo vključiti (v TNP-ju 12 %, v KPG-ju pa 15 %).

Ena od prednostnih nalog prihodnjih upravljaljskih načrtov TNP-ja in KPG-ja bi tako moralo biti prizadevanje za dvig stopnje angažiranosti domačinov pri nadaljnjem razvoju parkov. Aktivna vključenost domačinov v razvoj je eden izmed predpogojev za bolj uspešno upravljanje in gospodarjenje z zavarovanim območjem (eden izmed dokazov za to je prav primer KPLD-ja). Ta naloga bo zaradi neugodne starostne in izobrazbene strukture še toliko težja.

4. PREPOZNAVANJE RAZVOJNIH POTENCIALOV MED OBISKOVALCI ZAVAROVANIH OBMOČIJ

4.1 Vrednosti in razlogi za obisk

Po mnenju anketiranih obiskovalcev sta največji vrednosti vseh treh zavarovanih območij mirno in čisto okolje ter lepa narava. Obiskovalci TNP-ja in KPLD-ja kot pomembno kvaliteto dojemajo tudi rekreacijsko vrednost območja. Najmanj pomembno vrednost obiskovalci vseh treh zavarovanih območij pripisujejo možnosti rabe obnovljivih virov energije, vodnih virov in velikih zalog lesa, kar je razumljivo, saj pri obisku parkov o tem ne razmišljajo.

Skladno z dojetjem vrednosti, obiskovalci vseh treh parkov kot enega najbolj pomembnih razlogov za obisk, poleg neokrnjene narave, navajajo še možnost izvajanja aktivnosti v naravi (pohodništvo, kolesarjenje, gornišтво) in ogled naravnih znamenitosti. Obiskovalci TNP-ja so izpostavili zlasti Bohinjsko jezero ter izvir in korita reke Soče, obiskovalci KPLD-ja slap Rinko, obiskovalci KPG-ja pa obe jezera, Bukovniško in Ledavsko. Eden od pomembnejših razlogov za obisk KPG-ja sta tudi ogled kulturnih znamenitosti (zlasti gradu Grad, največjega grajskega kompleksa v Sloveniji) in dobra domača hrana.

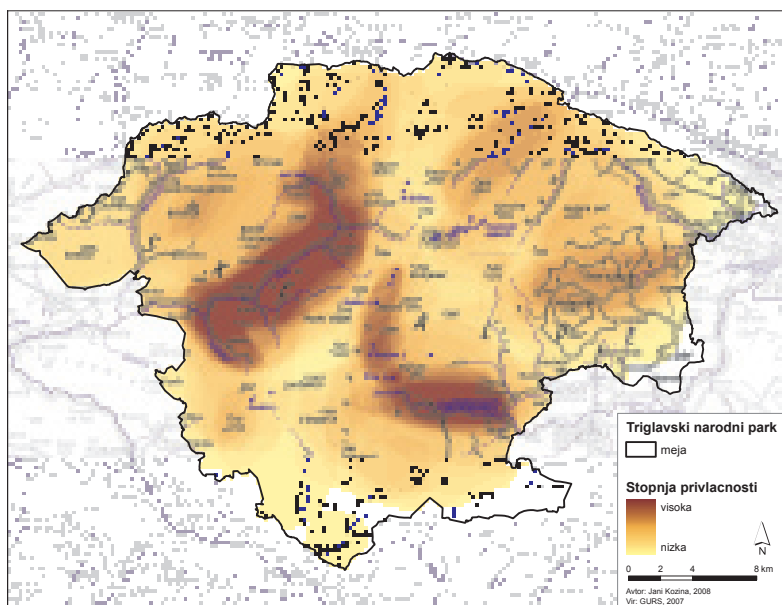
4.2 Najbolj privlačna območja

Zanimalo nas je tudi, katera so po mnenju obiskovalcev najbolj privlačna območja. To smo naredili s pomočjo mentalnih kart. Obiskovalci so morali na karti parka začrtati do 3 območja, ki so po njihovem mnenju najbolj privlačna. Ta postopek smo naredili le na primeru TNP-ja in KPG-ja, saj je KPLD za tovrstno analizo premajhno in preveč homogeno območje. Obiskovalcem TNP-ja se zdijo najbolj privlačna naslednja območja: Bohinj, dolina Trenta, Dolina Triglavskih jezer in dolina Lepena. Nekoliko manjšo, a še vedno dokaj veliko stopnjo privlačnosti dosegata dolina Vrata in planota Pokljuka (slika 3). V KPG-ju so po mnenju obiskovalcev najbolj privlačna območja: grad v Gradu z okolico, Ledavsko in Bukovniško jezero ter bližina tromeje z najvišjim vrhom Goriškega, Sotinskim bregom (418 m), (slika 4). Obe karti nam nakazujeta območja, ki izstopajo po turistični privlačnosti. V najbolj privlačnih območjih oziroma v njihovi bližnji okolici bi bilo potrebno povečati in/ali izboljšati nastanitvene zmogljivosti, predvsem pa poskrbeti za dodatno turistično ponudbo, seveda ob upoštevanju okoljskih obremenitev, ki so še sprejemljive za ta prostor.

Izmed naravnih znamenitosti TNP-ja (Bohinjsko jezero, slap Savica, Triglav, Vogel, korita Soče, izvir Soče...), ki so jih obiskovalci navajali kot razlog za obisk, jih je 40 % tudi znotraj območij največje privlačnosti. Od kulturne dediščine (ostanki soške fronte, spomeniki, cerkve, trdnjava Kluže, planšarski muzeji...) je takih le 25 %. V KPG-ju je ravno obratno; znotraj območij največje privlačnosti se nahaja 66 % lokalnih kulturnih znamenitosti (grad v Gradu, cerkve, kmečke hiše...), ki so jih obiskovalci navedli kot razlog za obisk. Od naravnih znamenitosti (jezera, tromeja, naravna pokrajina, bioenergetske točke...) je takih le 38 %. Iz tega je moč sklepati, da obiskovalci TNP-ja skladno z našimi izhodišči pod pojmom območje največje privlačnosti v večji meri dojemajo naravno kot kulturno pokrajino. Na Goriškem pa

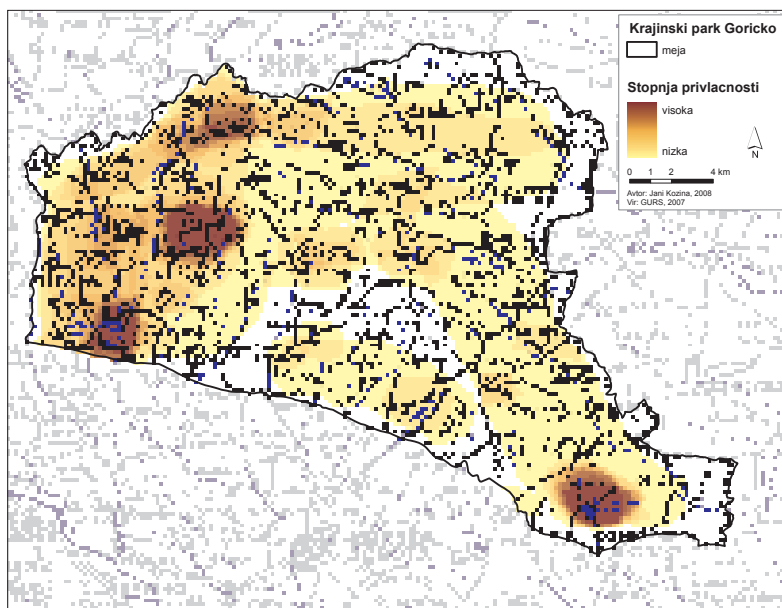
Slika 3: Najbolj privlačna območja v TNP-ju

Picture 3: The most attractive locations in TNP

Slika 4: Najbolj privlačna območja v KPG-ju

Picture 4: The most attractive locations in TNP

so obratno najbolj privlačna območja in posamezne lokacije v večji meri povezane s kulturno pokrajino in s kulturno dediščino. Ob tem pa je potrebno omeniti, da tudi v KPG-ju kot razlog za obisk še vedno prevladujejo naravne znamenitosti nad kulturnimi.

Obiskovalci KPG-ja so v povprečju obkrožali manjše število območij (2,15) kot v TNP-ju (2,52), kar lahko delno pripišemo slabšemu poznavanju krajinskega parka. Obenem so območja, ki so jih obkrožali obiskovalci KPG-ja, veliko manjša. To je dodaten dokaz, da je v TNP-ju v očeh obiskovalcev bolj v ospredju naravna pokrajina, ki jo predstavlja nek širši prostor, v KPG-ju pa fragmentirana in na posamezne manjše dele ločena kulturna pokrajina.

Kar 65 % obiskovalcev TNP-ja in 60 % obiskovalcev KPG-ja pa je med območja največje privlačnosti uvrstilo tudi območje, kjer so bili anketirani. Tako bi bili rezultati ob drugačni izbiri lokacij anketiranja po vsej verjetnosti nekoliko drugačni.

4.3 Dejavnosti kot razvojne priložnosti

Za obiskovalce so za razvoj pomembne zlasti tiste dejavnosti, ki so posredno ali neposredno povezane s turizmom. Upoštevali smo tudi odgovore o vrednotenju potenciala ekološkega kmetijstva, saj so obiskovalci potencialni kupci ekološko pridelanih izdelkov.

Obiskovalci KPLD-ja in KPG-ja vidijo največjo priložnost za razvoj ekološkega kmetijstva, izletniškega turizma in turizma na kmetijah. Gre za dejavnosti, ki se med seboj dobro dopolnjujejo in so v KPLD-ju, kjer predstavljajo celovit paket turistične ponudbe, že zelo dobro razvite.

Obiskovalci TNP-ja vidijo največji razvojni potencial v proizvodnji in prodaji lokalnih izdelkov, turizmu na kmetijah, stacionarnem turizmu in spodbujanju tradicionalnih domačih obrti. Ob tem se lahko opremo na karto najbolj privlačnih območij (slika 3) in ugotovimo, da ima iz tega vidika verjetno najbolj neizkoriščen razvojni potencial dolina Trenta. Kot je bilo že predhodno omenjeno, tudi domačini na zahodni strani TNP-ja večjo priložnost (ob vzporednem razvijanju ostalih dejavnosti) vidijo prav v razvoju stacionarnega turizma. Temelj za to bi lahko bile številne stare in opuščene kmečke hiše. Povpraševanje po nakupu teh objektov, predvsem s strani tujih državljanov, je v zadnjem času zelo veliko (Močnik, 2007). Podobno velja za KPG, kjer se zelo dobro prodajajo hiše, zlasti na njegovem vzhodnem delu (Gerenčer, 2005). Po mnenju obiskovalcev TNP-ja povečanje nastanitvenih kapacitet ni nujno potrebno, nekoliko več pozornosti pa bi po njihovem mnenju morali nameniti predvsem izboljšanju njihove kakovosti, zlasti v Bohinju.

4.4 Predlogi izboljšav v turizmu

Obiskovalci vseh treh zavarovanih območij (še posebej KPG-ja) so kot največjo pomanjkljivost navedli nezadostno informiranje o znamenitostih, možnih aktivnostih in turistični ponudbi. Zanimiv je predlog enega od obiskovalcev, ki za izboljšanje informiranosti predlaga oglaševanje informacij o turističnih točkah, znamenitostih, kulinariki in izdelkih domače obrti KPG-ja na hrbtnih straneh 5-gramskih vrečk sladkorja. Velika večina obiskovalcev KPG-ja je izrazila tudi nezadovoljstvo z urejenostjo območja in ohranjenostjo

kulturne dediščine. Pri tem so izpostavili zlasti problem propadanja tradicionalnih hiš, s čimer izginjajo lokalne arhitekturne posebnosti. Tudi po mnenju številnih obiskovalcev TNP-ja so potrebne nekatere izboljšave. Planšarski stanovi in številne kmečke hiše so slabo vzdrževane, aktualna zakonodaja pa lastnikom planšarskih stanov ne omogoča spremembe namembnosti teh objektov in s tem možnosti oddajanja prenočišč (medmrežje 2). S tem so zmanjšane možnosti za bolj uspešno prodajo lokalnih, zlasti mlečnih, izdelkov – dejavnosti, v kateri izjemen razvojni potencial vidijo prav obiskovalci. Vzpostavitev turistične sirarske poti na območju Bohinja je sicer eden od pomembnih korakov k uresničenju tega cilja. Interes obiskovalcev po povečanju števila prenočitvenih objektov pa se pojavlja v KPG-ju. Povečanje prenočitvenih zmogljivosti je tu v okviru majhnih, individualnih nastanitvenih objektov (kampi, turistične kmetije) vsekakor nujno, saj je krajinski park za mnoge obiskovalce preveč oddaljen za enodneveni izlet.

Najmanj potrebnih izboljšav na področju turističnega razvoja so navedli obiskovalci KPLD-ja, ki za bolj problematično, poleg slabega informiranja, ocenjujejo še zelo slabo prometno dostopnost.

5. POMEN LOKALNE INICIATIVE ZA RAZVOJ

Če primerjamo vsa tri zavarovana območja po uspešnosti upravljanja, lahko ugotovimo, da je med njimi najbolj uspešen KPLD. Med drugim to dejstvo potrjuje priznanje, ki so ga upravljavci KPLD-ja, Logarska dolina d.o.o., prejeli leta 2005 od Mednarodne komisije za varstvo Alp - CIPRA za najboljši projekt trajnostnega razvoja na zavarovanem območju, usklajenega z ohranjanjem naravnih in kulturnih vrednot območja (Keršič-Svetel, 2007). V KPLD-ju so razvite številne dejavnosti, območje je lepo urejeno, domačini so aktivni in zavezani razvoju, obiskovalci pa vedno znova radi zahajajo na to območje.

Za uspehe KPLD-ja pri upravljanju obstajata dva ključna razloga. Prvi leži v velikosti območja. Kot je bilo povedano že v uvodu, je manjše območje veliko lažje upravljati. Drugi razlog pa je lokalna iniciativa. V KPLD-ju je sodelovanje domačinov na zelo visoki ravni. Na to kažejo tudi odgovori domačinov o sedanjem in prihodnjem sodelovanju pri razvoju v parku. Prebivalci Logarske doline imajo od ustanovitve lastnega podjetja skupen cilj in enotno vizijo – trajnostni razvoj svojega območja. V okviru te vizije imajo korist vsi - zavarovana narava, domačini in obiskovalci. Na ta način lahko vidimo, da star slovenski pregovor »V slogi je moč«, še kako drži. V splošnem upravljanje in razvoj TNP-ja in KPG-ja nista tako uspešna kot KPLD-ja. Oba parka sta veliko večja, kar že na začetku poslabšuje možnosti za povezovanje in sodelovanje ljudi. Kljub temu pa tudi znotraj njiju najdemo manjše otočke oziroma območja, katerih uspešen razvoj nakazuje, da je prav lokalna iniciativa tista, ki pomembno vpliva na razvoj širšega območja.

V TNP-ju je primer takšnega območja vasica Čadrg na Tolminskem. Pred 40 leti je bila vas skorajda opuščena, danes pa ima več kot 30 prebivalcev. Uspeh gre pripisati njihovem medsebojnemu sodelovanju. S pomočjo strokovnjakov so ugotovili, da z delom po izročilih prednikov izpolnjujejo že večino pogojev za pridobitev naslova ekološko kmetijstvo. Sedaj so v naselju štiri uspešne ekološke kmetije, tako da je Čadrg skoraj v celoti ekološka vas. Orga-

nizirali so se kot skupnost, se vključili v razna združenja in pridobili blagovno znamko Biodar. Vsaka kmetija je eno soboto v mesecu prisotna na tržnici v Tolminu, enkrat mesečno pa na ekološki tržnici v Ljubljani. Čadrg danes velja za sinonim idealne preobrazbe hribovskih in gorskih vasi iz izumirajočih v napredne in obetavne kraje (Roš, 2002).

Podoben primer dobre prakse najdemo tudi v KPG-ju. Goričko je tako kot Prekmurje znano po slamnatih strehah. Sredi 90. let prejšnjega stoletja pravih slamokrovcev praktično ni bilo več. Eden redkih, Anton Kous iz Kraščev v bližini Ledavskega jezera, kjer sedaj njegovi nasledniki namesto njega uspešno vodijo tudi turistično kmetijo, je poskrbel, da ta dejavnost ni izumrla. Po nekaj letih naporov je leta 1998 organiziral slamokrovsko šolo, ki jo je financirala država. V dveh letih se je v tej šoli izučilo osem slamokrovcev (interesentov je bilo ob vpisu v šolo še enkrat več), ki danes samostojno prekrivajo strehe povsod po Sloveniji. Vsi so domačini z Goriškega (Kociper, 2007).

6. LOKALNA INICATIVA KOT RAZVOJNI POL

Ugotovitve o pomembnosti lokalne iniciative za razvoj lahko povežemo s teorijo razvojnih polov. Njen utemeljitelj je francoski ekonomist F. Perroux, ki meni, da je koncept razvojnih polov ključni vidik regionalnega razvoja. Zamisel sloni na dveh izhodiščih. Prvič, razvoj se vedno pojavlja v polarizirani obliki in drugič, gospodarska celota je vedno sestavljena iz aktivnih in manj aktivnih (ali pasivnih) agentov. Za razvoj so najpomembnejše aktivne enote. Te ustvarjajo svoje lastne prostore odločanja in delovanja ter so sposobne spreminjati svoje okolje. Tako razvojni pol sestavlja skupek aktivnih enot, ki ima sposobnost spodbuditi rast drugega skupka enot. Ključno vprašanje pri vsem tem je, kaj oziroma kdo je lahko pol razvoja. Največkrat so to t.i. vodilne dejavnosti, ki zaradi višje tehnološke ravni in visoke stopnje inovativnosti rastejo hitreje ter tako vzpodbudijo rast ostalih dejavnosti. Perroux je ob tem mnenja, da razvojni pol lahko sestavljajo tudi določene aktivne skupine ljudi, ki imajo podobne lastnosti kot prej omenjene vodilne dejavnosti (Senjur, 2002).

Senjur (2002) meni, da je za oblikovanje razvojnega pola potrebna kombinacija vodilnih dejavnosti in aktivnih skupin ljudi. Šele ta kombinacija lahko postane pol razvoja, ki sčasoma ugodno vpliva na bližnjo okolico in s povezovanjem sosednjih polov tudi na širše območje.

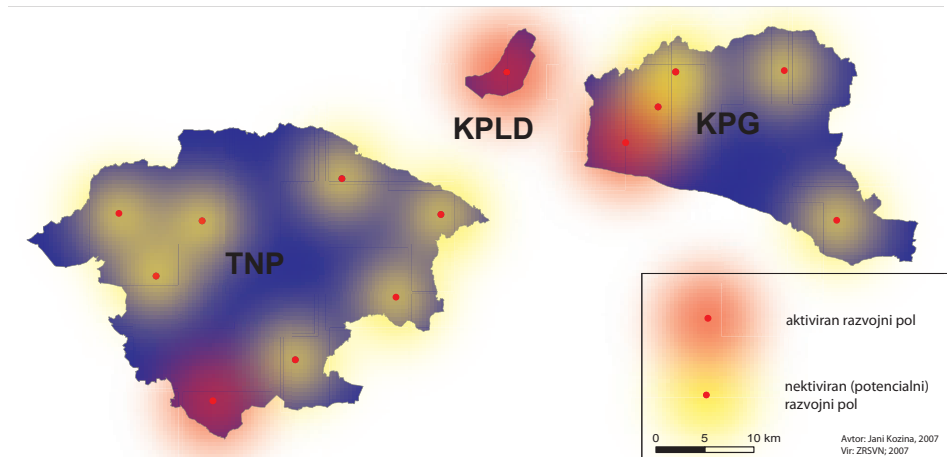
Eden izmed naslednjih korakov v odkrivanju razvojnih potencialov zavarovanih območij je identifikacija območij, kjer je lokalna skupnost aktivna in pripravljena za sodelovanje pri razvoju. Na teh območjih bi se tako lahko formirali razvojni poli, ki bi imeli pozitivne učinke na širšo okolico. Dopolnilni kriterij pri določanju razvojnih polov so lahko tudi najbolj privlačna območja po mnenju obiskovalcev (slika 3, slika 4), še posebej, ko govorimo o razvoju z vidika turizma. Ob tem je nujno potrebno, da razvojni programi izhajajo iz potreb in želja domačega prebivalstva. Strokovnjaki pri tem ne smejo biti nosilci, ampak nujni pomočniki pri izpeljavi programov (Klemenčič, 2005, str. 191).

Slika 5 prikazuje območja razvojnih polov. Aktivirane razvojne pole predstavljajo v TNP-ju vas Čadrg, v KPG-ju turistična kmetija pri Ferencovih, v KPLD-ju pa kar celotno območje Logarske doline. V vseh treh primerih je lokalna skupnost živa, posledično so tam razvite tudi vodilne dejavnosti. Neaktivirani (potencialni) razvojni poli predstavljajo območja, kjer bi se s krepitvijo lokalne iniciative in vodilnih dejavnosti le-ti lahko aktivirali.

Na sliki 5 je nakazano, kako bi se lahko razvoj širil iz razvojnih polov v okolico. Z medsebojnim povezovanjem razvojnih polov in medsebojnim vplivanjem drug na drugega bi se lahko formiralo razvojno polje, kar bi v končni fazi pripeljalo do razvoja na celotnem zavarovanem območju.

Slika 5: Razvojni poli v izbranih zavarovanih območjih

Picture 5: Developmental poles in selected protected areas

7. ZAKLJUČEK

Domačini in obiskovalci vseh treh zavarovanih območij najvišjo vrednost pripisujejo mirnemu in čistemu okolju ter lepi naravi. V ostalih lastnostih, ki se nanašajo na naravne danosti (kvalitetna pitna voda in velike zaloge lesa) ali pa so povezane s prisotnostjo človeka (kulturna dediščina, tradicionalna poselitev), obiskovalci ne zaznavajo tolikšne kvalitete kot domačini. Ti znajo bolj ceniti omenjene lastnosti svojega življenjskega okolja, ki jih marsikateri obiskovalec jemlje kot samoumevne. Med domačini in obiskovalci TNP-ja in KPG-ja se pomembno razlikuje še zaznavanje rekreacijske vrednosti – to je pri obiskovalcih TNP-ja večje od domačinov, v KPG-ju pa ravno obratno. Dokaz temu, da domačini zelo visoko cenijo svoje življenjsko okolje, je tudi primerjava med odgovori domačinov in obiskovalcev o razlogih za njihov obisk. Domačini vseh treh parkov so prav vse kvalitete domačega kraja ovrednotili bistveno višje, kot pa so to storili obiskovalci, ki se za obisk območja večinoma odločijo zgolj zaradi lepe narave in izvajanja priložnostnih aktivnosti.

Primerjava med domačini in obiskovalci v zaznavanju razvojnih potencialov je, kot smo že omenili, smiselna le za dejavnosti, ki so posredno ali neposredno povezane s turizmom. Največja razlika med odgovori je značilna za TNP. V dejavnostih, kot so stacionarni turizem, turizem na kmetiji, proizvodnja in prodaja lokalnih izdelkov in tradicionalna domača obrt obiskovalci zaznavajo opazno večji razvojni potencial kot domačini. Ti podatki so za načrtovalce prihodnjega razvoja lahko zelo pomembni, saj je ob odločitvah, kot sta izbor in

trženje potencialno uspešnih turističnih dejavnosti, zelo pametno prisluhniti zlasti željam in potrebam obiskovalcev.

Med razvojnimi potenciali bi za izbrana območja izpostavili predvsem različne oblike turizma (izletniški in turizem na kmetiji – vsa tri območja, rekreativni – TNP in KPLD, stacionarni – TNP in KPG, pa tudi kulturni – KPG), proizvodnja in prodaja lokalnih izdelkov ter tradicionalna znanja in domače obrti v vseh treh območjih, v KPG pa bi izpostavili tudi potencial kulinarike in ekološkega kmetijstva.

Razvojni potenciali v izbranih zavarovanih območjih torej nedvomno obstajajo. Zaradi številnih problemov, kot so slaba prometna dostopnost, slaba informiranost obiskovalcev, slaba infrastrukturna opremljenost, opuščanje tradicionalnih obrtnih panog, izseljevanje in staranje prebivalstva, odsotnost lokalne iniciative in slaba usposobljenost lokalnega prebivalstva, pa je na nekaterih področjih pot do njihove uresničitve še dolga.

Razvojni poli, ki smo jih med drugim skušali identificirati tudi s pomočjo najbolj privlačnih območij po mnenju obiskovalcev, tako razen v KPLD-ju večinoma še niso aktivirani. Na primeru dobro organizirane lokalne skupnosti in pravičnega pristopa k razvoju, kot je bilo prikazano na primeru KPLD-ja, vasi Čadrg in slamokrovne šole na Goričkem, smo prikazali, da je aktiviranje razvojnih polov v skladu z aktualno zakonodajo in trajnostnimi načeli v prihodnosti vsekakor mogoče.

Sodelavci pri projektu

Pri raziskovalnem projektu Razvojni potenciali zavarovanih območij so poleg avtorjev članka pod mentorstvom dr. Metke Špes in somentorstvom dr. Barbare Lampič sodelovali še študentje 4. letnika geografije, 2. študijske usmeritve Varstvo geografskega okolja: Mojca Bajde, Nuša Berki, Luka Černuta, Gorazd Divjak Zalokar, Špela Guštin, Boštjan Jerebic, Lea Kavalič, Urška Košir, Helena Kraševac, Tomaž Lovšin, Monika Novak, Andrej Paš, Karmen Peternelj, Erika Pogačnik, Martin Šteharnik, Tomaž Štemberger in Saša Založnik.

Viri in literatura

- Gerenčer, I. 2005: Največ v Prekmurju in na Primorskem. Delo (9. 5. 2005).
- Geodetska uprava Republike Slovenije (GURS). 2007. DMR 25, Pregledna karta 1 : 250.000, centriodi naselij, meja Slovenije, morje, reke (javno dostopni podatki).
- Keršič-Svetel, M.: Logarska dolina, Razvoj s koreninami v tradiciji. Medmrežje: <http://www.zdruzenje-sim.si/default4.asp?cnt=2&menuID=1765> (20. 8. 2007).
- Kociper, A., 2007: Na Goričkem spet pokrivajo s slamo. Slovenske novice (21. 4. 2007).
- Klemenčič, M. M. 2005: Nova razvojna strategija pokrajinsko homogenih obrobni območij v Sloveniji. Dela 24.
- Medmrežje 1: <http://www.stat.si/popis2002/> (14. 8. 2007).
- Medmrežje 2: http://www.tnp.mop.gov.si/predlogi_stara_fuzina.pdf (14. 8. 2007).
- Medmrežje 3: <http://www.eko-kmetije.info/> (27. 8. 2007).
- Močnik, B. 2007: Raj za Britanske kupce. Delo (21. 5. 2007).
- Roš, K., 2002: Sodelovanje Čadranov je že pregovorno. Medmrežje: <http://www.delo.si/> (19. 3. 2007).

Senjur, M., 2002. Razvojna ekonomika. Ljubljana.

ZRSVN, 2007. Digitalni vektorski podatki o mejah izbranih zavarovanih območij.

POTENTIALS OF DEVELOPMENT IN PROTECTED AREAS

Summary

The aim of this article was to focus on the ways people see potentials for development in the following protected areas: Triglav National Park (TNP), Goričko Landscape Park (KPG) and Logarska dolina Landscape Park (KPLD). The characteristics of these protected areas (e.g. largeness, year of establishment, type of relief, protection regime) highly influence the ways people perceive potentials for development. These protected areas are similar in many ways, yet differ from one another. Therefore, the ways one sees potentials for development differ as well.

A survey among the local people and tourists was carried out for the needs of this research. Among other things we asked them which were, in their opinion, the main qualities of the selected areas and their potentials for development; if there were any drawbacks to these areas; and whether they had suggestions about how to improve tourist facilities and how to encourage local people to engage in the further development of the area. Tourists were also given a map of a certain protected area and were asked to draw polygons of areas that they found most attractive.

Local people value those natural features (e.g. peacefulness, unspoiled nature, diversity of flora and fauna, quality of potable water, etc.) which are usually the most important in protected areas. They also mentioned cultural heritage, local customs and traditional arts in KPG, as well as the possibilities of exploiting water and biomass resources in KPLD. Judging from the answers we collected, the biggest drawbacks in the selected protected areas are the following: the ageing of the population, the overgrowing of cultivated land, poor health-care system and road infrastructure. People recognized potentials for development in various spheres of activity, namely hiking and agritourism farms. In this respect they also mentioned the production and sale of local products, as well as the cultural tourism in TNP. In KPLD, people pointed out organic farming and the use of renewable energy sources. Similarly, in KPG, organic farming and cultural tourism were pinpointed at. In general, people highly value the production and sale of local products, the development of traditional arts and crafts and the development of alternative tourism. They believe that the engagement of the locals in the development of protected areas is extremely important, but, unfortunately, it is not carried out as one would expect (except in KPLD).

Visitors (tourist) believe that the most important thing in the protected areas is the peaceful and clean environment, accompanied by unspoiled nature. In TNP and KPLD, they also expose the vast offer of open air activities. Surprisingly, the use of renewable energy sources and water power were not often mentioned. The overall perception of the potentials of development is limited to the activities connected with tourism, namely the production and sale of local products, tourism on farms, encouragement of traditional crafts and organic farming. In the selected areas, visitors and tourists also recognise certain problems, which tourism

is facing, like the lack of tourist information, poor road links, inappropriate preservation of local cultural heritage, etc.

The visitors were also given a map and were asked to draw areas which they thought were the most attractive to visit. These maps clearly show which are the highlighted areas from the tourists' point of view and, therefore, should be developed in the future. After we analysed these areas from the development pole theory point of view, we realised that most of the development poles (except in KPLD) are inactivated.

To sum up, the potentials of development in the selected areas are: different tourism branches, production and sale of local products, traditional arts and crafts, culinary specialties and organic farming. These potentials of development should be focused on in the future. At the moment, they are not being fully taken advantage of as their development is being held back by factors, which we mentioned before (lack of engagement from the part of the locals, legislation, age structure, etc.).